Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 2. VELJAČA 1936. GOD. IV.

Izlazi mjesečno. Pretplata Din 100·— godišnje, Dinara 50·— polugodišnje.

Cijena Din 10·—

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA

BROJ 2. GOD. IV. VELJAČA 1936.

Dr. Tomo Cuculić:

KOMUNALNI PROBLEMI

Kad se zamislimo početkom godine u najvažnije probleme grada Zagreba dolazimo do zaključka da je najvažnije pitanje u svijetu a i kod nas pitanje socijalno.

Gradska općina troši u socijalne svrhe oko 10,000.000 dinara od svoga proračuna.

Priliv siromaha ili kako to dnevni listovi nazivlju invazija prosjaka u Zagreb velik je iz svih strana zemlje osobito iz Like, Dalmacije, Hercegovine dapače iz same Srbije. Ljudi dolaze u najtežim prilikama što se ispoljava i na držanju (prosjačenju).

Ovi ljudi iz t. zv. pasivnih krajeva pogoršavaju položaj gradske sirotinje koja je godinama boraveći u Zagrebu izgubila svaku vezu sa selom i prijašnjim svojim zavičajem u koji joj nema povratka.

Zato ako već rabimo tudjinsku poslijeratnu kovanicu »pasivni kraj« — najpasivniji krajevi ipak su boravište zagrebačke sirotinje, jer u prirodi i na selu ipak nešto raste, ali iz asfalta ništa do bakterije sušice.

Gradjanina koji imaju vezu sa selom i radi ličnih osebina dolaze u razne krajeve, a poznaju bijedu gradske sirotinje ne ispadaju stanovite činjenice.

Takove misli nas zaokupljuju kad vidimo sirotinju koja nastoji da se u zimsko doba približi vagonima sa drvom, koje željezničari čuvaju nabitim puškama, a kad prolazimo gorama u kojima na vagone leže suvarci i trunu stabla, tada dolazimo do zaključka da nema taj pasivni kraj u kojem bi sirotinja zebla kao u gradskom vlažnom neloženom podrumu.

Gradska bijeda veća je od one na selu, makar na selu škatulju žigica rabi više kuća a jednom obućom naizmjence izlaze i po više članova iste obitelji.

Umru li na selu roditelji ipak se netko brine i smiluje siročadi, kojoj u gradu ne mogu pomoći mnogi od onih koji bi to htjeli.

Najsiromašniji na selu, nemoćni, djeca i starci ostaju kod kuće i umiru od gladi — dočim prosjaci iz čijih se redova regrutiraju i kriminalni tipovi

preplavljuju sa svojim »gladan sam« — Zagreb. S druge strane možemo si zamisliti ogorčenje ovih ljudi kao i domaće sirotinje kad vide na oko opulentan život sa punim izlozima i kavanama, što je najbolji kvasac komunizma i nihilizma, a da ne govorimo o ženama i njihovoj moralnoj bijedi.

Prosjačenje i nemoral ne služi na čast Zagrebu, koje se ne vidi — bar na oko — u Beogradu, pa u tom pogledu treba podati puno priznanje Upravi grada Beograda t. j. ustanovi koja odgovara našoj Upravi policije.

U Zagrebu postoji i jaki intelektualni proletarijat i to specifično zagrebački, koji je nastao uslijed nazadovanja bankarstva, industrije i svega trgovačkog života, kao i onaj koji dolazi iz vana. Naročite je vrste intelektualni proleterijat naših visokih škola t. j. ljudi sa svršenim naukama, koji ne mogu doći do namještenja, a ima vrlo malo nade da ćemo moći u dogledno vrijeme opskrbiti sve ove mlade ljude.

Povesti treba riječ o pomoći, a u tome igra glavnu ulogu — posao.

Pitanje je, gdje ga naći za tako veliki broj nezaposlenih manuelnih i intelektualnih radnika.

Zato treba središnje organizacije, da se one velike svote što ih Zagreb daje upotrebe sa najviše finansijskog efekta.

U prvom redu treba lučiti domaću sirotinju od one koju najrarazličitiji motivi tjeraju u Zagreb.

Ova pridošla sirotinja najteže konkurira domaćoj, pa je vrijedno u tom pogledu promatrati n. pr. život pred zagrebačkom Carinarnicom na raskršću Vodovodne i Magazinske ceste.

Tu se bori za opstanak dogodično speditersko radništvo, zatim domaća sirotinja, da uhvati komadičak ugljena ili djetešce blijedo i drhtuće od zime sa bliže periferije, i mladići u najboljim godinama sposobni za rad a na kojima se po svim izvanjim znacima, a pogotovo po izgovoru raspoznaje da nisu dugo u Zagrebu.

Dakle četiri kategorije sirotinje!

Gradska općina u vezi sa političkim vlastima zadužile bi već time pučanstvo Zagreba, kada bi im uspjelo samo jedno, a to je, da pučanstvo koje daruje, oslobode dileme, da ne daju na krivom mjestu i time slabi svoju i onako uslijed krize ograničenu karitativnu mogućnost na štetu prave sirotinje.

Treba dakle zaposlenja za sve one koji su sposobni za rad, a što je nesposobno da se sklanja u ubožnice i skloništa.

Radi se tu u Zagrebu u prvom redu o rodjenim Zagrepčanima, a onda o svim drugima prema vremenu boravka i prema njihovim zaslugama za Zagreb odnosno koliko i kako dugo je pojedinac doprinosio gradskim i snašao u Zagrebu javne terete.

Od stranih osobito bi trebalo pogodovati pripadnike Hrv. Zagorja, Gorskog kotara i Like, kojim je prekomjerno cijepan posjed, a zanemareno

osnivanje i industrije razvitak turizma, a da nemaju oslonca ni mogućnosti selidbe u plodnije odnosno bogatije krajeve.

Trebalo bi razlikovati trenutnu pomoć koja bi morala da bude vodjena iz središnjice karitativnih ustanova pri gradskoj općini, a koja bi središnjica nastojala oko što djelotvornije upotrebe finansijskih sredstava.

Što se misli objasnit ćemo ovim primjerom. Radnica udovica oboli, djeca oskudijevaju dijelom bolesna. Središnjica upućuje majku sa bolesnom djecom u bolnicu a zdravu u sklonište. Ako majka ozdravi nastavlja bilo posao bilo da se nadje za nju druga zarada i djeca se vraćaju majci. Za slučaj smrti majke središnjica vodi brigu za siročad putem karitativnih ustanova odnosno u koliko su dužne da se brinu imućne vanjske općine prisiljavaju se iste putem javnih vlasti na odgovarajuće doprinose.

Trenutna pomoć u visini i vrsti upućuje se tamo, gdje je potreba najveća. Za ovdje spomenuto treba i iskustva i spretnosti.

Najvažnija je stvar zaposlenje i sredstva, da se jasno izrazimo — novac za rad.

Smiješno bi bilo reći da nema zaposlenja! Ima na pregršt. Samo da napomenemo regulaciju Save, uredjenje periferije, nužne gradnje kao dom za sveučilištarke i učenice srednjih škola; zavod za starice i starce; obrana grada protiv napadaja iz zraka; izgradnja kupališta; gradske bolnice kakovu sada gradi Ljubljana; izgradnja lječilišta za plućne bolesti na Brestovcu i slično.

Sve gradske radnje imaju se na izvedbu isključivo dati gradskim zavičajnicima, a ovi se opet moraju obvezati, da će u prvom redu zaposliti gradske zavičajnike.

Da grad može svojim dužnostima udovoljiti, treba mu spreman i savjestan činovnički aparat, koji mora da bude nagradjen prema svojim zaslugama, pogotovo kad se znade koliko troši činovnička obitelj za školovanje djece.

Sada dolazimo do najvažnijeg, a to je: odakle namaknuti sredstva za rad, budući nas može spasti samo rad, rad i opet rad.

Da se ne bi mislilo da mi očekujemo da će samo javne vlasti bilo to država, banovina ili gradska općina, otvoriti svoje kese odmah kažemo da bi željeli postići to, da pomenute vlasti podupru promet i trgovinu Zagreba, a ne da ju koče i zanemaruju, mislimo da bi u tom pogledu morali naići na puno razumijevanje, jer prosperitet njihovih finansija zavisi samo opet o našim kesama.

Carinski prihodi u Zagrebu pali su od Din 263,900.145.— u godini 1931. na Din 153,268.158.— u godini 1934. (podataka za god. 1935. još nema), pa time nije naškodjeno samo Zagrebu, već i državi samoj!

Nije ovdje mjesto da se navode dobro poznati uzroci toj pojavi t. zv.

krize, ali je svakome jasno koliko uslijed gornje činjenice trpe štetu i gradski prihodi.

Kao i u Beogradu tako treba i Zagrebu izaći u susret tarifama i privilegijama da se osigura zagrebačkoj industriji i prometu rad, kao i da se obezbijedi povlašten podvoz do Zagreba, a naročito i onoj domaćoj industriji i trgovini, koja leži izvan autarkičnog područja zato, da može svoju robu plasirati u Zagrebu.

Samo se na taj način može Zagrebu spasiti i osigurati trgovina, i samo na taj način može Zagrebu da ostane i da se u njemu razvije industrija i tako s jedne strane liječi a s druge strane sprječava nezaposlenost.

Trgovina i industrija u Zagrebu ne smije da bude opterećena sa većim javnim dažbinama no trgovina i industrija u Beogradu sa Zemunom i Pančevom, iz kojih je stvoren neki novi Corpus separatum, koji, premda ležeći na Dunavu, izuzet je iz Dunavske banovine, dočim je Zagreb strpan u Savsku banovinu, koju dobrim dijelom iz svojih prihoda gotovo sam izdržava.

Zagrebačko novčarstvo oštećeno je propisima za razduženje seljaka i agrarnom reformom, kojim se akcijama malo pomoglo seljaku.

Potrebna je nadalje temeljita revizija odnosa Savske banovine spram Zagreba. U tom su pogledu obećavani zakonski projekti, koji će urediti te odnose.

Do sada pustilo se da stvari polaze tokom koji hoće da Zagreb naplaćuje 25% banovinskih prireza i taksa, kuluk i slične dažbine i ostavlja se na snazi jedan provizorij, koji ide u račun onom redu ljudi koji su dizali kuku i motiku godine 1927. na oblasne takse i prireze, tako da je tadanje predsjedništvo oblasne skupštine zagrebačke po predsjedniku dr. Vlatku Maček-u u jednom napisu moralo da se brani označujući ovaj pokret kao »besprimjernu harangu na oblasne takse i prireze«, boreći se protiv tvrdnje da će oblasni tereti uništiti privredu gradjana grada Zagreba.

Ovu činjenicu ne smijemo zaboraviti i uvidjajem u proračun i prihode Savske banovine svatko će se uvjeriti o tadanjem minimalnom opterećenju oblasti spram sadanje banovine. Ono opterećenje je bilo tim snošljivije, kad se uoči činjenica da su tada iz zagrebačkih prihoda bile trošene veće sume na bližu okolicu Zagreba, a ne na udaljene krajeve Savske banovine. Time nije i ne može biti rečeno da Zagreb kao druga prestolnica države i hrvatska metropola nema da daje za opće kulturne potrebe hrvatskoga naroda ma gdje se iste u državi pojavile, ali ne može biti da bude Zagreb obvezan da svoje prihode daje i troši na institucije od kojih nema baš nikakove koristi, već je za ove potrebe obvezana da troši država vlast kao na izgradnju cesta, vodovodnih naprava, bolnica, socijalnu skrb itd.

Ubitačno je za Zagreb i najnovije sniženje činovničkih plaća državnih, banovinskih i gradskih službenika i to pred zimu u momentu kada treba

kupovati djeci školske potrepštine i plaćati dažbine, koji nisu drugo već državni i banovinski porez, koji pogadja samo obitelji sa djecom, kojima se u čitavom kulturnom svijetu nastoji olakšati tereti.

Kod donašanja ovakovih odredaba ne misli se na to, da treba obitelji pribaviti zimsku obuću, odijelo, drva i živežne namirnice, nego se smišlja ne bi li se Zagreb kao najskuplji grad u državi i koji najviše doprinosi javnim teretima strpao u drugi razred skupoće, čime bi se opet kupovna snaga javnih namještenika smanjila na štetu Zagreba.

Nepobitna je činjenica ta, da država ne posvećuje dovoljno pažnje Zagrebu niti ne dotira Savsku banovinu za javne radove, tako da bi banovina bila u mogućnosti da u većoj mjeri doprinosi javnim radovima u Zagrebu. U Zagrebu ne otvaraju se novi muzeji, već jedva se smažu sredstva za uzdržavanje postojećih.

Odredjeno je Din 100,000.000 za gradnju palače pravde u Beogradu, dok svatko tko ima posla u zagrebačkim sudovima, znade u kakovom su stanju. Medju javnim radovima u prvom redu trebalo bi predvideti u Zagrebu izgradnju palače za **kasaciju** zato, da ne bude izgovora da se kasacija nije radi pomanjkanja zgodnih prostorija mogla smjestiti u Zagrebu.

Kako su preko noći kao gljive nikle zgrade za razna ministarstva u Beogradu ima mogućnosti graditi palaču pravde i u Zagrebu tó prije, što je u IX. odeljku Vidovdanskog ustava, koji radi o sudskoj vlasti, bila unešena odredba da se za cijelu državu ustroji jedan kasacioni sud sa sjedištem Zagrebu.

Odmah napominjemo, da su u isto takovom IX. odeljku ustava od 3. IX. 1931., koji je sada na snazi, a koji radi o sudskoj vlasti, izostavljene sve odredbe glede kasacionog suda, a slijedom toga i odredba, da se kasacioni sud za cijelu državu imade nalaziti u Zagrebu.

Kako je ova ustanova izostavljena, a sjedište će kasacionog suda biti odredjeno posebnim zakonom o kasaciji, to treba već sada upirati na virtualno pravo dano Vidovdanskim ustavom, da sjedište kasacionog suda bude u Zagrebu i to ne samo iz razloga općenite prirode s obzirom na sudove prema kojemu pravda ima da bude udaljena od politike (najviši sud za Njemačku nalazi se u Leipzigu), već i s posebnog razloga, koji je za Zagrepčane najvažniji, a to je taj, da Zagrebu bar u izvršivanju suvereniteta bude prvo i najvažnije mjesto u državi i da ne dodje u gori položaj po sadanjem ustavu, nego što je bio za važenja Vidovdanskog ustava, kada je već centralističkim uredjenjem države izgubio političko značenje, koje je prije imao i kako je pokojni Pašić u parlamentu izjavio i priznao, da su svi dobili i imaju više nego što su imali prije osnutka države, samo da su Hrvati i Zagreb izgubili.

Dokazom je, da se nalaze sredstva za javne radove — samo da ih valja pravedno rasporediti. — § 73. Zakona o budžetskim dvanaestinama za

1935/36., po kojem je država dala 110 milijuna dinara za gradnju i uredjenje beogradskog pristaništa, dočim za gradnju željezničkog mosta kod Zagreba predvidjena je samo svota od cca 8 milijuna dinara.

Tom prilikom spominjemo da se otezalo gradnjom mosta tako dugo, dok se počeo rušiti.

Ova nas se konstatacija bolno doimlje, ako pomišljamo na izgradnju pančevačkog i zemunskog mosta u Beogradu, kao i pogibelj koja prijeti Zagrebu uslijed neregulirane Save.

Navodno se ne mogu smoći novci za regulaciju Save kraj Zagreba i za održanje u dobrom stanju zaštitnih naprava izvedenih po nekadanjoj Hrv. slav. dalm. zem. vladi u Zagrebu, a koje su se imale dovršiti prema utvrdjenom planu do potpune regulacije Save kraj Zagreba, i tako zaštititi život i imetak Zagrepčana; ali nema izgovara da vlasti ne nalaze mogućnosti prisiliti barem upravu trbovljanskih ugljenika da izgradi naprave da ta rijeka čista protiče kraj Zagreba.

U Zakonu o budžetskim dvanaestinama za god. 1935/36. § 8 našla se 32 milijuna dinara za potrebe beogradskog sveučilišta i dvaju gimnazija, dočim je za potrebe zagrebačkog sveučilišta i za dovršenje fizikalnog instituta odobren kredit od samo Din 2,665.000.—, pa se radi nestašice kredita za gorivo nisu poslije Božića mogla nastaviti redovna predavanja na sveučilištu i na pučkom sveučilištu.

Evo odgovora g. Bogoljubu Jeftiću na njegovo pitanje na zboru u Sarajevu 26. siječnja ove godine kad kaže »da udružena opozicija pronoseći parolu hrvatskog pitanja ne kaže što pod time razume.«

Gospodin Jeftić kaže »da se narod ne može zadovoljiti opštim rečima i neodredjenim pojmovima, a da se ne kaže što se razume pod hrvatskim pitanjem«.

Eto mi Zagrepčani dajemo mu odgovor da je — što se Zagreba tiče — jedan dio hrvatskog pitanja postupak kraljevske vlade spram Zagreba.

Ne rješava se to hrvatsko pitanje obećavanjem širokih samouprava, koje od države ne bi bile finansirane kao što je to slučaj sa Savskom banovinom koja svoje potrebe u najvećem dijelu pokriva iz i od Zagreba, već jedan dio tog hrvatskog pitanja leži u tome, da se nadje put i način ispravne razdiobe finansijskih prihoda i tereta sa svim konsekvencijama koje iz toga proizlaze, naročito i u pogledu namještanja u državnim službama u svima kategorijama i stepenima, kao i podjeljivanje drugih beneficija koje zavise od diskrecione vlasti državne uprave, pa se u tom pogledu imade prekinuti sa onom poslijeratnom u teoriji vrlo lijepom, ali u praksi vrlo rdjavom floskulom: »što je moje je i tvoje«.

Savska banovina, kakva je danas, nema ni tradicija i nije nikada, a niti ne će vršiti ma kakvu misiju bilo u državi bilo u hrvatskom narodu.

Zagreb je ovu misiju vršio, vrši je i vršit će je, jer je on glavni grad svih Hrvata. Stoga nije politički mudro ni oportuno zapostavljati Zagreb, jer se time samo vrijedjaju Hrvati, dočim će Zagreb kao stari i iskusan borac nad kojim su prošle mnoge i mnoge bure i oluje ostati isti i konsekventan.

Nova vremena imaju nove potrebe i traže nove puteve, a to nije forsiranje ekstenzivne samo kvantitativne izgradnje jednog centra, već stvaranje nekoliko većih centara naročito prirodnih, kao što su to osim Beograda u prvom redu Zagreb i Ljubljana te u njih jednako razdijeliti moralne i materijalne vrednote, tako da ova centra svojim specifičkim osebinama, specijalnim u svojim kvalitetama, doprinose zajednici sve svoje najbolje.

Ing. F. Š.:

Očuvajmo spomenike hrvatske prošlosti

Neosporno je, da je feudalizam stoljećima tištio našeg seljaka u svim krajevima lijepe naše domovine. Feudalizam bio je jak i prije nego što su tuđinci zavladali pojedinim krajevima. I možemo mirno reći, da je upravo feudalizam bio glavni uzrok nedaćama, koje su kroz stoljeća stizavale hrvatski narod u borbi spram najezde tuđinskih osvajača i ugnjetavača.

Stare hrvatske demokratske »župe« tokom su se vremena, time što su pojedine jače porodice kroz nekoliko pokoljenja obnašale čast »župana«, pretvorile u feudalne ustanove, a župani su postali knezovi, vojvode, grofovi i slično, dok je široki radni narod snagom njihove moći i njihovog oružja bio pretvoren u kmetove. Međusobnom borbom velmoža, ali njihovim složnim i zajedničkim ugnjetavanjem kmetova, postojala je otporna snaga hrvatskoga naroda sve slabija i slabija.

Predragu našu Hrvatsku uslijed toga lako raskockaše međusobno pohlepni madžarski kiralyi, krvožedni habsburski cesari, podmukli mletački duždevi i silni carigradski sultani.

Istom kada je veliki duh francuske revolucije slobode, bratstva i jednakosti prešao preko granice svoje Francuske i dospio u naše krajeve, počeo je i hrvatski narod udisati taj duh. Tada su i naši velikani u svim krajevima naše domovine uvidjeli također, da nema trajnog oslobođenja našeg naroda bez oslobođenja seljaka.

Hrvatski Sabor izabran god. 1848. prvi put općim pravom glasa, donio je pod slavnim banom Jelačićem, komu je harni hrvatski narod podigao najveličanstveniji spomenik usred Kraljevskoga Zagreb-grada, — zakon o ukidanju kmetstva. I hrvatski narod oduševljeno je pohrlio pod banom preko Drave i potukao bahatog prekodravskog nametljivca, koji nam je htio osporiti našu slatku materinsku riječ i našu hiljadu godišnju državnost.

I sami narodni velikaši, kao grofovi Ivan i Janko Drašković, ti prenosioci slobodnih misli i prava čovjeka iz Francuske i Engleske, vidjeli su jamstvo budućnosti hrvatskoga naroda samo u oslobođenju seljaka od kmetstva.

Ilirski pokret pod Gajem, Draškovićima, Kukuljevićem, Mažuranićem, Mihanovićem, Preradovićem i ostalim velikanima, a poslije najveći hrvatski sin **Ante Starčević** i neumrli mučenik **Stjepan Radić** osvjestiše hrvatski narod do u najzabitnije kolibice.

*

Nadošao je svjetski rat, izazvan pohlepnom Austro-madjarskom aristokracijom, stradao je naš narod najstrašnije i rasijao kosti svoje najdraže djece po svim poljanama krvave Evrope. Propala su carstva, izmučeni ali osvješćeni narodi protjeraše krvoloke Habsburge, Hohenzolere i druge nametljivce. Naš hrvatski narod, izmučen i proredjen u tim strašnim borbama, vrativši se svojim domovima, još je više zavolio svoju predragu zemljicu, koju su mu djedovi i ocevi obradjivali i svojim znojem i krvlju svojom natapali.

Zemlju zemljoradniku! I da se nisu umješali nezvani i nametljivi politički demagozi ovo bi se načelo bilo provelo bez velike štete i silnih troškova u miru i na zadovoljstvo bivših i budućih posjednika. Ali nametljivi demagozi učiniše svoje. Dijelila se zemlja bez savjesti i bez računa.

Posljedica je bila, da je na mnogim mjestima iz uzorno uredjenih gospodarstva nastala pustoš. Zapustili su se kanali, te su opet iz melioriranih zemljišta nastale bare i ritovi. Stvarala su se ad hoc dioničarska društva u kojima su glavnu ulogu igrali upravo neki bivši vodeći političari. Ta društva pokupovala su posjede, a djelomice uspjela dobiti natrag već na seljake podijeljenu zemlju, pak onda ponovno rasparcelirala za skupe novce i visoke kamate medju okolišno seljaštvo. Da se sve unovči bili su i dvorci porušeni te prodani kao stari gradjevni materijal. Nije se samo dijelila zemlja, nego i stotinu godina kultivirani perivoji sa osobitim eksotičnim drvećem, cvijećem i ostalim umjetničkim uredjajima, devastirani su samo iz kakove lične osvete protiv vlastelina ili iz puste demagogije. I tako nalazimo na pust historijski zagorski dvorac, a oko njega izgleda, kao da je haračio dušmanin. Najstrašniji primjer demagogije pokazao se, kada je nahuškana svjetina zapalila onaj divni zagorski grofovski dvorac »Banski Dvori« u kojima su izgorjele umjetnine od upravo neprocijenjene vrijednosti.

Već smo jednom zgodom upozorili našu javnost na posvemašnje propadanje naših divnih vlastelinskih dvoraca, osobito onih u Hrvatskom Zagorju. U savezu sa potrebama naših muzeja, koje smo naveli u prošlom broju, iznašamo ponovno potrebu očuvanja naših povjesnih dvoraca od posvemašnje propasti. U tim dvorima nisu sjedili samo tudjinski tlačitelji našeg naroda, već i mnogi narodni velikani, te se je baš iz tih plemićkih dvorova, pogotovo u Hrvatskom Zagorju, počela svojedobno radjati misao narodnog oslobodjenja.

U mnogim hrvatskim dvorovima odigrao se po koji odlomak naše narodne povijesti, u njima se nalaze brojne uspomene i dokumenti stotinuljetne povjesti našega naroda. Ne samo to, nego mnogi dvorci i predstavljaju prekrasne arhitektonske spomenike naše kulture. I to sve mora biti nama svetinja. Svojedobno nije habsburškim vlastodršcima bila sveta ova-

kova uspomena, koja je dokazivala, da je bilo kod nas autohtone narodne kulture, pak su rado gledali, kada su propadali naši historijski dvorovi jedan za drugim, te tadanje tvrđe protiv najezde tuđina. I tako mi nemamo nego nekoliko dvorova Zrinjskih i Frankopana, dok je daleko veći dio tih naših sredovječnih kulturnih povjesnih spomenika morao propasti na očitu radost pohlepnih i krvožednih Habsburgovaca kojih su predji grabežno umorili Zrinjske i Frankopane da im otrnu i razgrabe njihovu očevinu.

*

Sadanjom provedbom agrarne reforme ostavljen je uz dvorac tako malen maksimum obradivog zemljišta, da nije čudo, ako kraj današnje dugotrajne poljoprivredne krize vlasnik mora rasparcelirati i zadnje ostatke svojeg posjeda, da još spasi što se spasiti dade. A sudbina ovakovog dvorca je rušenje i raznašanje gradje. I tako bi se moglo dogoditi, da baš uslijed toga propadnu u najskorije ti naši veliki historijski spomenici, jedne stare hrvatske kulture. Ni Francuzi nisu uništavali svojih feudalnih dvorova za vrijeme velike revolucije. I Turci, koji se uvijek prikazuju kao neki strašni barbari, imali su rešpekt pred divnim zadužbinama srpskih careva u Macedoniji, tako da one danas za svakoga stranca neosporivo predstavljaju svjedočanstvo jedne stare narodne umjetnosti. Ali kod nas, ako se tome ne predusretne propast će ovi skupocjeni spomenici, kada bi se trebali najviše čuvati. Ne ćemo spominjati pojedine dvorove, koje su na propasti, dosta je da nabrojimo nekoliko, kojih moguće za kojih desetak godina ne će biti više, ako se tu radikalno i odmah ne pomogne i to: Veliki Tabor, Miljana, Braćak, Trakošćan, taj naš najljepši i najbolje sačuvani dvorac, pak Bežanec, Oroslavlje, Maruševec, Opeka, Bedekovčina i Varaždinske Toplice, ova sve do danas sačuvana ostavština istočno rimskih careva, gdje i sada priroda svojom osobito ljekovitom vodom oporavlja i vraća zdravlje našem napaćenom narodu.

Napose treba spomenuti divni zamak Gredice, gdje je sproveo svoje zaslužne stare dane, od cijeloga hrvatskoga naroda ovjenčani slavom i zahvalnošću, nedavno umrli genij hrvatske knjige Šandor-Babić Gjalski, koji je svojim umotvorinama a napose »Osvitom« i »Za materinsku riječ« u hrvatskom narodu obnovio i osvježio Preporod! Ponovno apeliramo na odlučujuće činitelje, da još za vremena poduzmu sve što je ikako moguće, da nam posve ne propadne ta naša narodna upravo neprocijenjena vrijednost, koja bi i te kako bila drugom narodu na ponos. Ugledajmo se u našu sjevernu braću Čehoslovake, kako su oni znali očuvati sve svoje narodne starine od propasti. Isto to čine i svi narodi, koji poštivaju svoju prošlost. Treba zakonom zaštititi ove narodne vrijednosti. Treba najstrožije zabraniti izvoz svih kulturno-historijskih predmeta. Treba zapriječiti.

da takovi predmeti budu izvrženi javnoj dražbi za dužan zaostali porez i onda prodani uz bezcijenu kojemu nesavjesnom prekupcu koji takove vrijednosti prekriomčari preko granice i tamo proda za velike novce.

Našem hrvatskom vlastelinu uzeli smo i predali narodu njegovu djedovinu u zemlji i u šumama, ali sada ipak ne smijemo dozvoliti da mu srušimo i očinski krov, gdje su mu ocevi i djedovi živjeli i velikim trudom marom i troškom po svemu svijetu sakupljali umjetnine sačuvane do naših dana. Ne smijemo ipak dozvoliti, da se ruše arhitektonski divni dvorci, a iz njihovog materijala da se grade štale i svinjci...

Kod ove prilike ponovno svraćamo pažnju na teško gradjevno stanje naše zagrebačke Prvostolne Crkve. Ova najvelebnija gradjevina u cijeloj našoj državi ostala je bez potrebnih sredstava za redovito gradjevno uzdržavanje. »Blagotvorna« provedba agrarne reforme i ovdje je ostavila svoje velike neizbrisive tragove. Neminovna bi bila dužnost države, da pritekne u pomoć obilnim novčanim sredstvima da se Katedrala spasi od propadanja. Sada su požrtvovnošću samoga preuzv. gospodina nadbiskupa Dra Ante Bauera izvanrednim doprinosom izvedeni najnužniji popravci na krovu i pokrovu, ali trebalo bi temeljito urediti vanjštinu i nutrinju ove naše Katedrale na koju mi Zagrebčani dnevno gledamo s ponosom, a napose mi koji smo još rodjeni pod sjenom njenog starog kamenog predpotresnog tornja...

Dičimo se, ali i čuvajmo od propasti sve te divne spomenike naše slavne hrvatske prošlosti!

Spod starih hižnih boltah

Priopćuje Antonija K. Cvijić

Gospoda šenatori na starom zagrebačkom magistratušu nisu bili vični, da itko dira u njihovu kompetenciju po starinskoj šegi. Tim teže ih je pogodilo, kad je mladi car Josip II. reformatorskim duhom htio sve od reda da »prehiti« i nepoželjene novotarije da im nametne. Najgore je bilo izaći na kraj sveopćom naglom germanizacijom u svim uredskim poslovima i svem javnom saobraćaju. Preštimana gospoda većinom su odgojena u diačkom (latinskom) duhu i jeziku, a sad treba preko noći da se njihove glave i pete priuče na »špičastu gotiku«, na dugorepaste njemačke složenice i na do zla Boga mučni njemački pravopis. Sve je to vrlo sporo ulazilo u preštimane glave, i to samo pomoću njemštini vještih bivših vojničkih pisara. Ali srdžba gospode bila je tolika da su od nje pucketale i škripale pocrnjele hižne bolte u staroj dvorani.

Njemačke policajske naredbe, koje je uvela Marija Terezija za široke slojeve svojih podanika ipak su zastale pred jednom nesavladivom tvrdjavom pred drevnim rodjenim jezikom naroda u slavenskim pokrajinama monarkije. Trebalo je kapitulirati pred najnižim slojevima pučanstva a da se ipak sačuva uzvišeni prestige krune i vlasti. Stoga su se takove naredbe, da ih narod razumije, u Beču prevadjale i otštampane se slale na glavna mjesta i gradove, da se tamo običajnim načinom bubnjanja oglašuju nepismenom narodu. Tako se prevadjalo za Hrvate na kajkavsko i ćakavsko narječje, za Slavonce na ikavsko, a za Srbe na crkvenoslavensku ćirilicu.

Dobroćudni slušači nisu posve razumjeli ovu čudnu službenu kajkavštinu, skalupanu ropski po germanskom policijskom jeziku. No kako donje »pelde« pokazuju, ipak su pojmili i tome se radovali, što mladi car, velik prijatelj naroda, vodi računa i o najsiromašnijem staležu, daje i njemu pravedne zakone i podvrgava nepravednog i nemilosrdnog gospodara i službodavca istim kaznama, dapače i reštom!

Vadimo iz gradskog arhiva tanani uvezani snopić cesarske naredbe u službenoj kajkavštini iz god. 1786., primljen u Zagreb 23-ćeg prosinca br. 1375., sadržavajući 44 paragrafa za buduće odnose izmedju gospodara i služinčeta na vlastelinskom dvoru ili u gradjanskoj kući. No mi navadjamo samo one paragrafe, koji su najzanimljiviji za tadanji socijalni život, a potsjećaju nas živo na ilustracije po našim starinskim kajkavskim dramama.

I JOSEFF DRUGI PO MILOSCHI BOSJOJ IZEBRANI RIMSKI CZESZAR VSZIGDAR POVEKSSITEL RIMSKOGA CZESZARSZTVA, KRALY NEMSKOGA, VUGERSKOGA, Y PEMSZKOGA ORSZAGA, &c. &c. ERCZHERCZOG AUSTRIE, HERCZOK BURGUNDIE Y LOTHARINGIE, &c. &c.

M i J o s e f f D r u g i po milošči božjoj izebrani rimski cesar vsigdar povekšitel rimskoga cesarstva, kralj nemškega, vugerskega, i pemskoga orsaga etc. etc. erchercog Austrie, hercok Burgundie i Lothoringie etc. etc.

Budući da družinu vu dobrom strahu ni samo za hižnoga mira, nego i občinsku Rednost zadobiti, vsakojač i pomaže, zato skerljivost Naša, i nato Nas je genula, da ove službenikov naredbe, za vse slobodne Kraljevske Varaše odredimo, i prepišemo, gde Mi to navlastito pred očima imamo, da dužnosti slug i službenic, proti gospodarom, i suprotivnim načinom gospodarov proti slugam i službenicam za stalno postaviju, i tak vse one nenarednosti sprepréčuse, koje i vekšinom onda nastaju, kada vnoji prez službe nahajaju se.

§ 1.

Službe pogodba nastaja, i svoju Jakost dobiva, kada gospodar, i Sluga med sobum se zjednače, on, da njega prijeti, ov pako da njemu služiti hoće. Ona navadna tak rechena kapara, služi samo na znamenje zaisto včinjenjene pogodbe, i more vsigde, gde do sada navadna bila je, na dalje ostati, ništarmenje nesme ona menša biti, nego dvadeseta stran plače iznosi, i more se po pervom isplačanju iztegnuti.

§ 7.

Družinče, koje nase spadajuču službu pod kakvem goder ispričavanjem včiniti neče, na priliku, da kaj na drugo skupa služeče družinče spada, ali dase zato ni pogodil, ni samo pravično prisilitise, nego takajše da kvar, ako kakov gospodaru čez takve suprotivštine nastaje z novcem, ali pako službum svojum popraviti mora.

§ 9.

Vsaki Sluga znaturalskem načinom svojemu Gospodaru vu ofsem (u svem) marliv, spazliv i dobro veren biti je dužen, zato vsaki na ona dugovanja (stvari, roba, odijelo), koja njemu zaufana, i njegovi skerbi izručena jesu, paziti i za takve dober stati (gut stehen) mora, i na koncu službe svoje vsa, koja njemu ali pismeno ali prez pisma dana bila jesu, gospodaru svomu potpunom povesnuti mora. Akobise pako pri takvom kakva falinga (pogrješka) našla ali akobise po nemarnosti, nenarednosti (neurednosti), ali lenosti sluge kaj zgubilo, ali pokvarilo, tak more gospodar potrebuvati, da takov sluga kvar sebi poleg pravičnoga precenanja nadomesti; more takajše gospodar onoga kvara, koga sluga po svojoi nemarnosti včinil je, z penezi iz plače stegnjenjemi sebi naplatiti.

§ 16.

Z- liberium, (livrejom), ako nikaj drugo neobečase, ovak morase baratati: Onem slugam, koteri celo leto služili jesu, ter službu ostavljaju, ali nje gospodar odpravi, škerljaka, halju, Leiblec, i nuternju opravu, illiti z- jednum rečjum vsu liberiju; oni pake, koj po polovice letta odhajaju, samo nuternu opravu, štrimfe i cipeliše dobiju. Odovudse znimlje oprava za galu, ali tak rečena Varaška oprava, koju gospodari ne vsako letto, nego poleg svoje volje daju načiniti: oni koj zbog zločestoga deržanja iz službe pretirani jesu, od livreja nikaj nedobivaju. Akobise zbog toga kakve kavke (kavge) pripetile, takove sudec mora dokončati.

§ 17.

Vsaki sluga dužen je svojemu gospodaru pokoren biti, njega poslušati i poštuvati. K- tomu pako vnogo hasni dobra pelda gospodara, kajti gospodar z- dobrum peldum. dobroga i Kerščanskoga življenja to čini, da sluge injemu stem verneši postane, njega iztinsko poštuje i ljubi. Sluge pako, koise od gospodara pri Sudstvu onoga mesta tužiju, gospodara

špotaju, ali njega za nikaj derže, moraju gospodara pred očmi vseh na Sudu za oproščenje prositi i poleg zasluženja stelovnum (tjelesnom) kakvum kaštigum kaštiguvatise moraju.

§ 28.

Vsa dosada naredjena jesu samo za dobro gospodarov. Ali ravno tak skerbitise vredno je da težek slug stališ poleg mogućnosti se zlahkoti, i dase od gospodara dobro, i spametno derži, i ravna. Odkuda izhaja, da gospodari dužni iesu slugam svojem pogodjenu plaču vu dostojnom vremenu, dužnu hranu, napitek, i vse, kaj njim obečano je, podpunom dati.

§ 30.

Vsaki gospodar vu priliki dogodjene nevernosti morese pravično z- peršonum Sluge, z- njegovum plačum, i dugovanje njegovem ne toliko zaosegurati, kuliko njegova potreboča išče. Dase pako nebi nedužnoj družini, ali vdovici ali siromaškam Decam suproti pravice kaj kvara nepripeti, gospodar mora račun za vse dati, kai ako včiniti zamudi, tak mora za dugovanje zaderžane dober stati.

§ 31.

Gospodaru vse z- družinčetom zlo baratanje prepovedase (zabranjuje se). Koibi vendar zlo baratal, na dvoiverstno Kvara naplačenje odsuditise ima, i poleg čina svojega ali z- penezi ali z- reštom kaštiguvati. — Ako koi gospodar natulikose spozabil, dabi Slugu svoga skakvum kaštigum kaštiguval, koja njemu na živlenju (tijelu) škodliva bi bila, ondase mora i gospodar poleg pravice kaštigati.

§ 44.

Zadnič (Magistratuši, i druga Zemelska gospoda, za preprečiti jako škodliva sleduvanja, koja zvekšinum nastajaju, kadasu slugi prez službe, na takve sluge naj paziti nezamude, koji iz službe izhajaju, i za drugu se neskerbe, takve, ako drugdi za službu, ali drugoga poštenoga kruha si nepreskerbe, nato natiraju, da drugam kak berže vu službu vlezu.

Dana vu Našem glavnom, i Stolnom Varašu Beču. Dana 22. Juniuša

Meseca. Letto 1786. Našega Vladanja Rimskoga dvadeset i drugoga drugeh pako našeh Deržaveh šestoga.

Joseff

Carul groff Palffy m. p.
Mihaly Mikos m. p.
Joseff Jazvicz m. p.

JOSEFF.

CAROL GROFF PALFFY m. p.

MIHALY MIKOS m. p.

JOSEFF JAZVICZ m. p.

Rudeša Habeduš-Katedralis: (Nastavak 1)

GORNJI GRAD

Četiri historijske ilustracije iz posljednjih dana hrvatske romantike

DRUGA ILUSTRACIJA

Salon u palači Thuroczy. Tamne tapete. Partije kraj prozora obložene sa pločama izrezbarenog masivnog drveta. Na plafonu alegorije herojstva, viteštva s oklopima i arkebuzama, muzike, vjere i razne kompozicije s andjelima, palmama, bijelim oblacima i lastavicama u lijetu. Na baroknim prozorima teške grimizne zavjese. Parkete položene u formi šahovske daske, u velikom dijelu pokrivene perzijskim sagovima. Otmjena okrugla peć od fajanse. U sredini grimizna garnitura fotelji i kanapetić, uz stijene vitrine, staljci za lule, postamenti s figurama i dva crna metalna ritera. Na stijenama portreti porodice. Portreti su transparentni i kada se u dijalogu spomene koji predak, portre se transparentno javlja kao sablast iz prošlosti plemenite familije Thuroczy.

A takovih sjena i danas su pune gornjogradske kurije.

Kod spomena Bartola Turaca rasvijetli se crna silhueta u ovalnome okviru. Mrki profil neke ljudeskare. Bartol Turac nije bio plemić i za to nema portreta u rodoslovnoj galeri. Bartol Turac živi u tom salonu samo kao crna mrlja.

PRVI PRIZOR

Ulaze u salon kućedomaćin Thuroczy, general Ramberg i Spinelli. Iza njih s peterokrakim srebrnim svijećnjakom inoš Gabrek.

Thuroczy: Kakova mi je čast što vas mogu pozdraviti u svojoj kući!

Ramberg: Dragi moj Klement, meni je uvijek ugodno kod tebe! . . . Conte Spinelli!

Spinelli: Uhlanen-Rittmeister conte Giovanni Spinelli-Corner!

Thuroczy: Baron Klement Thuroczy! . . . Osjećajte se ovdje kao u svojoj kući!

Spinelli *ogledavajući se na portrete:* Kolosalan dojam, gospodine barune! . . . Kao da sam došao u mali muzej . . . *(Izvadi monokl sa zlatnim okviričem).* Najjasnije rodoslovlje jedne otmjene familije . . . Tko je taj gospodin s tako markantnim izrazom lica?

Thuroczy: Moj otac Leopold Thuroczy, gospodin Rittmeister . . . Rodjen godine 1790 . . .

Spinelli *čita:* Porodična deviza »Finis coronat opus!«

R a m b e r g: Da, Spinelli! . . . Konac djelo krasi . . . Ta poslovica dokazuje apsolutnu vjeru u pobjedu kod te obitelji . . . I to u svakom poslu.

S p i n e l l i: A ova plemenita dama?

T h u r o c z y: Moja majka conte! . . . Amalija Josefina Thuroczy rodjena kontesa Herbenstein von Elbensheim.

S p i n e l l i: Portre koji mnogo govori . . . A ovo . . . ako se ne varam?

R a m b e r g: Da . . . To je moj prijatelj Klement!

T h u r o c z y: Da, ja, conte! . . . Dakako . . . nešto u mladjim godinama!

S p i n e l l i: A gospodje barunice nema?

T h u r o c z y: Žalibože! . . . Ona je mrtva.

Pauza

S p i n e l l i: Izvinite, nisam znao!

T h u r o c z y: Nahladila se na terasi jednog hotela u Visokim Tatrama . . . Upala pluća! . . . Razni slikari izradili su četiri njezina portrea . . . ali ona nije bila s nijednim zadovoljna . . . Skidali smo ih sa stijene . . . Ona je odredila da ih se spali!

R a m b e r g: Barunica nije nikada bila pravog zdravlja . . . i kako da kažem . . . i za to kod nje nije bilo pravog zadovoljstva . . . Baronesa Lidija prava je živa slika i prilika svoje majke, pa Klement u kćeri gleda prerano izgubljenu suprugu.

T h u r o c z y: Ah, da nemam kćeri, moj bi život bio suvišan, gospodo!

R a m b e r g: Pusti, Klement! . . . Ljudski su životi kao svijeće . . . Jedna izgori prije, druga kasnije . . . Ali . . . ja neću moći dugo ostati . . . Noćas me čekaju još važni poslovi . . . I ovo kratko vrijeme teško sam odvojio od svojih dužnosti . . . Da se ne radi o prijatelju barunu . . .

T h u r o c z y: Kako sam ti zahvalan, ekselenc! *(Gabreku)* Hodi, Gabrek! . . . Ak te bumo trebali, zvonec te bu pozval!

Gospoda sjednu a Gabrek ode.

G a b r e k *odilazeći:* Po zapovedi, gospodin baron!

T h u r o c z y: Dobro došli!

Piju likere.

DRUGI PRIZOR

Klement baron Thuroczy, general Ramberg i conte Spinelli. Pred njima likeri.

R a m b e r g *mirno:* Moja gospodo! . . . Mi smo ljudi u godinama . . . i nebi imalo smisla da se jedan pred drugim ženiramo . . . Dosta je bilo govora o tom salonu, koji je na conte Spinellija učinio dubok utisak . . . ili kako on veli, kao da se nalazi u nekom malom muzeju . . . Svaka čast tim časnim portretima . . . I precima mog odličnog prijatelja barona Kle-

menta... ali mi moramo započeti »in medias res«... Vi se obojica... jedan pred drugim skanjivate... Budimo dakle iskreni!... Predjimo na glavnu temu!... Conte Spinellija veže oficirska riječ... ako... kako da kažem... ako iz te naše kombinacije o braku neće biti ništa... Sve to — za nas — mora ostati knjiga sa sedam pečata... Ja sam mu u kratko rekao: da se radi o baronesi, koja se je... kako da kažem... nesmotreno upustila u mesalijansu i po nesreći osjetila plod te nepromišljene avantire.

Spinelli: Da, Ekselenc mi je tako rekao!

Thuroczy: I vi ste pripravni?

Ramberg: Da!... Conte Spinelli je pripravan da svojim imenom predusretne sve one kombinacije i fame... koje bi mogle nastati... kako da kažem... ako bi nepozvano uho doznalo za baronesinu nezgodu ... Conte Spinelli zna i to, da bi se ta afera... ne samo za familiju Thuroczy... već i za mnoge gornjogradske aristokratske obitelji... koje su eksponirane... mogla izroditi u politički kapital naših protivnika. ... Conte Spinelli je čovjek na pragu četrdesetih godina i nema više onih... kako da kažem... nekih romantičnih pojmova o životu... On vidi da je brak... a naročito oficirski brak... prije svega neka vrst osiguranja za starost... i ja sam mu otvoreno rekao... tvojim ovlaštenjem, Klement... dakako... da će mu baronesin miraz srediti njegove financije, jer ne smijemo zaboraviti, da je conte Spinelli kavalerijski Rittmeister... i da prestiž te titule znatno nadmašuje njegovu plaću.

Thuroczy: Herr Rittmeister... Ja ću vam detaljizirati moje propozicije... Kuća u Doljnjem Gradu, čija renta odbacuje četiri vaše mjesečne plaće... Osim toga... prenijeti ćemo na vaše ime jedno imanje u Posavini od 350 jutara praktično kombinovane zemlje... sa majurom, dvorčićem, ribnjakom... ili u kratko: čitav Fundus instructus našeg prekosavskog imanja Resnik Desni.

Spinelli *se nervozno igra sa likerskom čašicom*

Thuroczy *malo zbunjen:* A da se prije vašega braka ranžirate... recimo da imate... bilo kakove obveze... stavljamo vam trideset hiljada forinti na slobodnu dispoziciju.

Začuje se slabi prasak. Prsti Spinellijeve desne ruke zakrvare. On je od nervoze smrskao staklo.

Thuroczy: Što je za Boga?... Vi krvarite, conte? *(Hoće pozvoniti).*

Ramberg *suzdrži baronovu ruku:*

Ništa, Klement!... Pusti!... Ništa se nije dogodilo... Ja pojmim gospodina ritmeistera... Ja osjećam da si mu ti... sa tim svojim licitiranjem... rušio njegov ponos... On si barem zamišlja... Tko zna u kakovim je slikama conte gledao svoj ulazak u brak.

S p i n e l l i *nervozno ustane povezujući si rupčićem prste:* Hvala vašoj ekselenciji! ... Jest, teško mi je ... I gotovo se stidim ... jer slutim ... koji sud izazivljem u očima gospodina baruna ... Čovjek sam koji svojim imenom sakriva jednu tešku zabludu ... Zabludu, koja bi morala biti zapreka a ne povod jednoga braka ... Vi ste mi, Ekselenc, rekli neka šutim o svom položaju ... Rekli ste mi da će biti pametnije ako šutim ... Dozvolite mi da ne poslušam vaš savjet ... Iskreno ću reći gospodinu barunu, zašto pristajem na te njegove uvjete, koje bi svaki čist i slobodan čovjek morao odbiti.

R a m b e r g: Conte Spinelli ... Vi o sebi možete reći što hoćete ... Ja to neću, ne mogu i ne smijem učiniti ... Vi niste moj prvi oficir, koji je zbog miraza ušao u brak.

S p i n e l l i: Gospodine barune ... Ja pristajem na vaše uvjete ... Vaša kći bit će moja žena ... Bit će kontesa Spinelli .... Ja znam za baronesinu nezgodu ... i za to se ne trebam stiditi svog katastrofalnog položaja. ... Ja sam prezadužen ... Ja sam krivotvorio potpis na obveznici ... i ja sam pozvan da ili uredim svoje obaveze ... ili da kvitiram ... Ja sam osudjen na smrt! ... Ja sam prepušten da sam sebi sudim ... I ja bi kao oficir tu osudu na sebi izvršio bez straha ... da iza moje smrti ... nebi na imenu Spinelli ostala ljaga falcificirane obveznice ... Ja imam u Italiji oca poštenjaka ... I za to prihvaćam vaše uvjete ...

R a m b e r g: Spinelli ... Vi ste još pravo dijete ... Vi sve to shvaćate suviše ... kako da kažem ... i pomalo teatralno ... Znam da ste revan posjetnik kazališta ... i kako da kažem ... moguće i prerevan ... Ali život nije ni knjiga ... ni pozornica ... Mi ozbiljno tretiramo jedno pitanje, koje mora od svih nas odbiti dva neugodna skandala ... Nije zgodno da plebs uvlači naše ... kako da kažem ... prilike u svoja pričanja.

S p i n e l l i: Ekselenc, vi to možete nazvati i teatrom i literaturom ali ja u ovom času tako osjećam i moram razjasniti gospodinu barunu razloge, zašto pristajem na njegove predloge bez ikakovih rezerva ... Gospodine barune, molim vas da uvažite te moje riječi ... Da nema svega toga ... ja na to nebi nikada pristao ... Ove noći vidim kako su niski ljudi, koji trguju svojim imenom.

T h u r o c z y: Hm! ... To je lijepo! ... To je svakako lijepo, što ste mi rekli ... Ali u ovom času je primarno da riješimo ... hm ... da se ogradimo protiv opasnosti ... koja je čas prije tako precizno ... iznijela njegova ekselencija.

(Nastavit će se)

In memoriam pok. profesora Ing. kemije dra Kornela Eisenhut-a

Dana 20. prosinca umro je u Zagrebu u Sanatoriju Srebrnjak naš uvaženi prof. kemije Dr. Kornel Eisenhut. Otac pokojnikov bio je poznati naš sugradjan i trgovac Antun Eisenhut, koji je kroz dugi niz godina vodio sa drugom si Antunom Stiasnijem trgovačku radnju engl. sukna i kratke robe u zgradi srpsko-pravoslavne općine Ilica 7. Majka pokojnikova bila je rodjena Krešić, kći pok. trgovca, književnika i beletriste Mije Krešića, a sestra pok. Milana Krešića, gen. tajnika Trg. Obrt. Komore i Vladimira Krešića gen. direktora bivše Zemaljske Hipotekarne banke.

Gradski tržni laboratorij
Dr. Eisenhut kod mikroskopiranja

Pokojnik polazio je realku na Griču br. 3 (sada Apelacioni sud i Geofizički zavod) i svršio s uspjehom maturu. Zanešen za kemijsku znanost pošao je u Beč na Tehničku visoku školu, te je 1906. godine postigao titulu inženjera kemije. Željan za usavršenjem odlučio se, da podje na znamenito sveučilište u Breslau, gdje je slušao predavanja prof. Dr. Baumann-a i Dr. Geipel-a. U knjižnici mineraloškog Instituta Universiteta u Bresslau nalazi se pokojnikova Inaugural-Dissertacija pod naslovom »Beiträge zur Kenntniss der Bitterspäthe welche nebst den beigefügten Thesen mit Genehmigung der Hohen Philosophischen Facultät der Königl. Universität Breslau zur Erlangung der philosophischen Doctorwürde am Montag den 5. August 1901, 12 Uhr Mittags in der Aula Leopoldina öffentlich vertheitigt hat ing. Kornel Eisenhut aus Agram. Opponenten: Herr Dr. phil. Georg. Bauman

assistent am mineralogischen Museum der kgl. Universität Breslau und Herr Dr. phil. Georg Geipel, prof. am Gymnasium in Breslau.« Iz gornjega se razabire, da je pokojni Dr. Eisenhut javno pred profesorima, djacima i zainteresovanom publikom održao u njemačkom jeziku obranu svoje radnje, kojoj su oponirali rečeni profesori i na temelju ove disertacije postignuo čast Dr.-a filozofije. Dr. Eisenhut posvetio se tada državnoj službi, te je prakticirao na Kr. zemaljskom kemičko-analitičkom zavodu u Zagrebu, gdje mu je bio šefom pok. Dr. Bošnjaković, a poslije njegove smrti pod upraviteljem pok. prof. Dr. Janečekom. Premješten kao profesor na kemijski zavod poljoprivredne škole u Križevcima, u kolu mladih nacionalista (Dr. Heimerl i drugovi) stupio u redove napredne stranke i u članstvo Hrv. Sokola. Bilo je to baš u vrijeme izbora za banovanja baruna Raucha i podbana Czernkovicha, kada se sa svojim stranačkim drugovima zalagao za pobjedu opozicije, koja je u Križevcima i prodrla na izborima protiv madjaronskog kandidata, te povodom toga pozvan u Zagreb ad audiendum verbum podbanu dr. Czernkovichu, koji mu je prikazao listu glasača riječima: »I vi ste g. profesore glasali i radili za opozicionog kandidata, znate li što Vas čeka?« Dr. Eisenhut mu spremno odbrusi: »Znam! Premještaj.« Dr. Czernković je lupivši šakom o stol nješto promrmljao, našto je Dr. Eisenhut izvadio iz džepa molbu o ostavci na državnoj službi.

U to vrijeme osnivala se u Podsusjedu tvornica cementa »Croatia« te je pok. Dr. Eisenhuth dobio kao stručnjak odmah namještenje kao šef laboratorija. U svrhu usavršavanja, a prije otvorenja rečene tvornice pošao na 6 mjesečni studij u Njemačku u Wefferlingen kod Dessau-a, gdje se nalaze velike tvornice cementa. Nakon studija povratio se u domovinu sa bogatim iskustvom i svojim znanjem i marljivošću podigao produkciju cementa do zamjernih visina tako, da je danas ta tvornica jedna od vodećih u našoj državi.

Za banovanja bana Dr. Tomašića 1910. godine bude opet pozvan u državnu službu, a kako se tadanja kr. zemaljska vlada bavila mišlju, da osnuje laboratorij za živežne namirnice, to bude poslan na studij u Wien, gdje je pok. Dr. Eisenhuth svršio kod prof. Dr. Hintze-a praktički kurs i osposobljen da bude kao inženjer za živežne namirnice »Nahrungs und Genussmittel-Chemiker«. Nakon toga vratio se u Zagreb, te je bio imenovan profesorom i šefom Kr. zemaljsko kemijsko-analitičkog zavoda, kasnije Poljoprivredna ogledna stanica, te je 1926. godine na vlastitu molbu penzionisan.

U to vrijeme pada osnivanje Gradskog tržnog laboratorija, te vidimo pok. Dr. Eisenhuta u organizaciji toga gradskog instituta. Zaslužan je, što je kao stručnjak položio čvrste temelje tom jedinom institutu u našem bijelom Zagrebu, koji je bio prvi i jedini te vrste u svim općinskim gospodarstvima

u državi. Iza toga bio je i donešen zakon o živežnim namirnicama koji je već zatekao gotovu gradsku instituciju. Prije jedno 3 godine bio je postavljen kao šef kemičar, te je svojim nesebičnim radom uz saradnju svojih dobrih kolega Ing. Radoševića, pok. Ing. Vorgića postigao lijepih uspjeha za napredak zavoda i sa zadovoljstvom gledao, kako je njegov dragi i rodni grad Zagreb i u tom pogledu pokročio putem naprednih evropskih gradova.

Zadnjih dana intenzivno se bavio studijom o prehrani po metodama Dr. Ragnar-Berg-a, Dr. Birher Berner i Dr. Hindt Haede-a itd. te je i u tome pogledu stekao mnogo pristaša, koji su po njegovim savjetima uspješno liječili svoje zastarjele bolesti. Zadnje vrijeme nješto je pok. Dr. Eisenhuth poboljevao, nu nitko nije ni u snu mislio, da nosi u sebi klicu smrtonosne bolesti. Vidjeli smo ga još 8 dana prije smrti u njegovom dragom laboratoriju, a 20. prosinca 1935. preselio se u vječnost ostavivši tugujuću suprugu Jelku rodjenu Šverljugu, sina Radovana te braću Ing. Radoslava i Dr. Marka Eisenhutha. Medju mnogobrojnim sažalnicama primila je udova pokojnikova i sažalnicu pretsjednika općine grada Zagreba koja u cijelosti glasi: »Povodom smrti Vašeg poštovanog i uvaženog gospodina supruga izvolite primiti Vi i Vaša cijenjena obitelj izraze moje najdublje sućuti. Smrću Vašeg gospodina supruga nismo izgubili samo čovjeka sa lijepim vrlinama, nego i prvorazrednog kemijskog stručnjaka, koji je svoje bogato znanje u dnevnom veoma savjesnom radu stavio u službu cijelom gradjanstvu grada Zagreba ne tražeći zato nikakovo vanjsko i glasno priznanje. Općina grada Zagreba izgubila je jednog od svojih najboljih službenika.«

Neka je vječna slava i hvala našem dobrom i skromnom zagrepčanu i sugradjanu Dr. Kornelu Eisenhuthu!

Naši stari zagrebački privrednici

JOSIP PERCZY. Već kod životopisa pekarskog obrtnika Krausa Bogomira st. (»Zagreb« god. 1935. broj 2) spomenuli smo da je Kraus bio oženjen sa Lujzom, kćerkom pekara Andrije Fuchsa iz prvog braka. Istom zgodom spomenuli smo da je njegovu kćer, iz drugog braka Terezu oženio Josip Perczy, staklarski trgovac.

Josip Perczy spada medju zanimive pojave našeg Zagreba tamo iz prve polovice prošlog stoljeća. Rodio se 25. rujna 1817. na području župe sv. Marije u tadanjoj Kaptolskoj jurisdikciji. U matici krštenih župe sv. Marije dolazi upisan Josefus Perez (a ne Perczy koje mu je bilo pravo prezime). Otac zvao se je Andrija »civis et vitrini«, a majka Barbara rodj. Klukavecz. Otac Andrija Perczy »artis vitrinae magister« umro je 24. ožujka 1831. u 76. godini, zakopan je na groblju kod sv. Jurja. Ostavio je suprugu Barbaru koja je umrla 2. prosinca 1834. od vodene bolesti na Potoku (danas Tkalčićeva ulica), u 52. godini. Kako vidimo, Andrija Perczy bio je u svoje doba ugledan staklarski obrtnik i trgovac, jer je imao časni naslov »artis vitrinae magister«. Perczyeva staklarija bila je negdje na Kaptolu. Imao je troje djece. Najstariji sin Ivan umro je mlad kao časnik u činu nadporučnika. Najmlađa kćerka Matilda udade se za činovnika Mlinarića. Srednji sin Josip posveti se staklarskom obrtu kojeg je izučio kod oca. Prama obiteljskoj predaji proizlazi da su Perczy bili engleskog porijekla. Došli su iz Trsta, a preko Ljubljane u Zagreb. U Ljubljani došli su ženidbom u vezu sa obitelji Pokaizen.

Iz obitelji Pokaizen potječe kanonik zagrebačkog Kaptola Ignatz Pokaizen koji je dao dušobrižnik bio velik dobročinitelj zagrebačkih građana. Kanonik Ljudevit Ivančan u svojoj povjesnoj raspravi »Životopis zagrebačkih kanonika« (koja se u izvornom rukopisu nalazi u našem državnom arhivu) pod tekućim brojem 1140 piše, da je Ignac Pokaizen rodom iz Požege. Svećeničku prisegu položio je 24. prosinca 1781. za župu sv. Franje u Vidušević. God. 1800. imenovan je kanonikom na za-

grebačkom Kaptolu na mjesto umrlog kanonika Dominika Vukasovića. Za kanonika instaliran je 12. rujna 1800. God. 1808. postao je varaždinski a 1812. beksinski arhidjakon. God. 1801. bio je protokolista, 1806. cenzor i prisjednik varaždinskog županijskog suda. God. 1810. postade penitencijar. Umro je 30. ožujka 1816. Ostavio je za osnutak altarije vrt u Novoj Vesi koji je kasnije prodan za 440 for. Sahranjen je 1. travnja 1816. u kapeli sv. Ladislava u Prvostolnoj crkvi. Kada je početkom 19. stoljeća u Zagrebu harala zarazna bolest kolere pokazao se je kanonik Pokaizen veoma požrtvovan. Neustrašivo je pohađao bolesnike, tješio ih i bio im svagdje na pomoć. Zahvalno zagrebačko građanstvo postavilo mu je u katedrali nad vratima koja iz sakristije vode u crkvu spomenploču u crnom drvenom okviru sa latinskim napisom, u kojem ističu njegovu humanu požrtvovnost. Iz te ploče vidi se da je Pokaizen umro u 68. godini. Biskup Verhovec kaže u svojoj spomenici da je Pokaizen umro izmučen od dušobrižničkog rada prama svom bližnjem.

Josip Perczy bio je fizički slaba uzrasta ali tim više čvrstog značaja i jake volje. Odgojen je bio dobro, u staklarskoj struci pokazivao je fini ukus. U slobodno vrijeme bavio se je glazbom. Bio je dobar guslač, a razumio se i u limena glazbala. Izim toga bio je pun humora. Naravno da je rado bio viđen u tadanjem zagrebačkom građanskom društvu.

Kod glazbenih nastupa u Narodnom domu u Dvorani ili kod zabava u Građanskoj streljani svagdje je Josip Perczy dobro došao. Osobito je bilo veselo u ljeti na vrtnim zabavama kod »Paradeisla«.[1] Kada je tre-

[1] Gostionica »Paradeisl« bila je sve do god. 1880. u Zagrebu vrlo poznata i obljubljena, naročito za ljetne zabave, a plesalo se tamo mnogo i u zimi osobito u Fašniku. Ovu gostionicu nalazimo već od god. 1830. U oglasniku »Intelegenzblata Agramer Zeitunga« od mjeseca srpnja 1834. javlja tadanji vlasnik »Paradeisla« Franz Grebersperger da će se u nedjelju 27. srpnja 1834. obdržavati »Anen fest« u novosagrađenom lokalu »Paradeisla« u Jurjevskoj ulici broj 176 (sada 3). Isti oglas javlja da je lokal lijepo slikan i dekoriran, naročito plesna dvorana. Tu će biti osobito slavljene sve »Annen« i »Annerln« te »Nannetten« i »Netterln«. Vrt će biti rasvijetljen lampionima i svirat će glazba domaće pukovnije baruna Radoševića. Početak u 8 sati na večer. Ulaznina za svakog 20 novčića srebra. Kuća u kojoj se nalazila gostionica »Paradeisl« promjenila je danas više vlasnika. Koliko se je ustanoviti moglo bio je njen vlasnik Franjo Grebersperger koji umre u kolovozu 1853. Od njega naslijedi njegov rođak Karlo Szets krojač. Taj Szets bio je otac Aleksandra Seča rođ. 1857., koji je god. 1882. postao gradski mjernik a 1896. gradski nadinžinir. U tom svojstvu je umirovljen god. 1900. Umro je 1918. God. 1858. kupi kuću za 8000 for. Marija Fichtenau supruga tadanjeg zagrebačkog gradskog podnačelnika Ferdinanda pl. Fichetenaua. Od Fichetenaua kupili su ove nekretnine god. 1880. za 21.500 for. Ivan i Aleksandar Mažuranić. Uručbenom ispravom od 30. lipnja 1891. postane vlasnik kuće Vladimir Mažuranić, god. 1896. kupio je dio tih nekretnina Lazar Ditmajer za 10.500 for. Od ovog naslijedi 1925. njegov sin Zlatko Dittmajer. Kuća »Paradeisl« bila je prizemna pa ju je Dittmajer podigao na jedan kat. Vlasnik susjedne kuće broj 5 bio je poznati a i još sada često spominjani Marijan Derenčin, odvjetnik i hrvatski političar.

balo kod crkvenih svečanosti sastaviti pjevački zbor sa orkestrom Perczy bude redovito pozvan da sa svojim društvom nastupi. Naročito je nastupao u Franjevačkoj crkvi, te u kapelici u bolnici Milosrdne braće.

Na 20. 1. 1844. oženio se je Josip Perczy sa Terezom kćerkom prije spomenutog Andrije Fuchsa, pekarskog obrtnika u Opatovini broj 101. (danas broj 15). Andrija Fuchs bio je u ono doba jedan od prvih pekara u Zagrebu. Umro je god. 1854. u 78. godini. Fuchs je sa ženom Terezom zakopan u crkvi Franjevaca. Sve do god. 1901. Kada je franjevačka crkva obnovljena, bilo je u starijem njenom dijelu mnogo nadgrobnih ploča onih pokojnika, koji su tečajem vremena u crkvi zakopani. Prigodom rušenja toga crkvenog dijela odstranjene su sve nadgrobne ploče. Odstranjena je i ploča supruga Fuchs koji su zakopani u pobočnoj kapeli sv. Valentina. Nasljednici dali su u toj kapeli naknadno uzidati malenu mramornu ploču, na kojoj je napisano da su tu zakopani Andrija i Terezija Fuchs. U franjevačkoj crkvi zakopani su mnogi odlični zagrebački građani, pa je velika šteta da su ti spomenici zagrebačke obiteljske prošlosti uništeni. (Donašamo sliku pekara Andrije Fuchsa).

Ženidbeni obred Josip i Tereza Perczy izvršen je vrlo svečano u prisustvu velikog broja građanstva. Spomenuli smo da je Perczy bio radi svoje društvenosti obljubljen među građanstvom, a usmena predaja kaže da je mlada Terezija (rođ. 1826.) bila u ono doba jedna od najljepših zagrebačkih djevojaka pa je razumljivo, da su takovi mladenci u tadanjem malenom Zagrebu pobudili sveopću pažnju. Ženidbeni obred izvršio je u crkvi Franjevaca sam gvardijan Eugen Rebić. Kumovali su Matija Knöbl ujak mladenke i Josip Hertvig pekarski obrtnik iz Vlaške ulice.

Donašamo sliku Terezije Perczy, koja je izradjena po zagrebačkom umjetniku slikaru Ivanu Z a s c h e u, kojeg životopis donašamo na koncu ovog članka. Ova slika vanredne je umjetničke vrijednosti. Sada se nalazi u posjedu unuke Terezije Perczy gospodje Marije ud. Springelsfeld.

Perczyeva supruga Tereza poput svih tadanjih djevojaka gradjanskih bolje odgojenih djevojaka učila je kuhati u kuhinji zagrebačkog biskupa, gdje je bio glavni kuhač i slastičar Vjekoslav Šenoa, otac hrvatskog

književnika i grad. senatora Augusta Šenoe.

U doba ženidbe imao je Josip Perczy već lijepo uredjeni dućan staklarske robe u Ilici broj 768, koja kuća je bila tada vlasništvo Franje Türka. Danas ta kuća imade broj 10., pa je vlasništvo Leonarda Grivičića.

God. 1847. i 1849. oglašuje Perczy u zagrebačkim novinama svoju trgovinu naročito velike crkvene lustere sa farbanim kamenima, nadalje velika ogledala, kristal staklo, češki porcelan. Preuzimao je slikanje na staklu i porculanu, a prodavao je stakla za cilinderske ure komad po 40 novčića srebra. Izim toga nosio je njegov dućan naslov ces. kr. povlaštenog skladišta.

U dvorištu kuće u kojoj je imao dućan, uredio si je Perczy svoj obiteljski stan. Kao što je bio Perczy spretan u društvenom životu isto tako razvio je uspješnu djelatnost i u svom poslu. Obiteljska kronika kaže da su se jednog dana nad Zagrebom nadvili tamni oblaci. Sasu se krupna tuča koja je razlupala gotovo sve prozore na zagrebačkim kućama. Kako je Perczy u Zagrebu jedini imao veće skladište stakla, to je u par dana rasprodao svu zalihu prozornih stakla.

U listini izbornika II. izbornog kotara koja je sastavljena prigodom stupanja na snagu »Privremenog općinskog reda za glavni grad Zagreb« izdanog carskim patentom od 7. rujna 1850. dolazi Josip Perczy pod stavkom 155 kao izbornik upisan. Ova listina bila je izložena na javni uvid na 1. travnja 1850., a potpisao ju je tadanji načelnik Josip Lukšić. Izbori gradskih zastupnika vršili su se od 13. do 19. svibnja 1850., pa su tom zgodom birani prvi gradski zastupnici ujedinjenog grada Zagreba koji se je spojio sa općinama Kaptol, Vlaška ulica i Nova Ves.

Dok je domaća trgovina cvala sprovodili su odlični privrednici osobito u prvoj polovici prošloga stoljeća ugodan međusobni društveni život, koji se je sastojao u priređivanju domaćih zabava i društvenih koncerata. Izim toga bio je običaj da bi se po dvije tri obitelji složile i držale ložu u tadanjem kazalištu. Tako su i Perczyevi sa obitelju trgovca Ferdinanda Felnera iz Bakačeve ulice stalno držali ložu u drugom katu.

Uzoran Perczyev obiteljski život prekinula je prerana smrt Josipa Perczya, koji je 15. siječnja 1856. umro u 40. godini života. Zakopan je

bio na groblju sv. Roka. Naveli smo da je Perczy u ono doba bio duša građanskog društvenog života pa je njegova prerana smrt iskreno žaljena u tadanjem zagrebačkom građanstvu. Duhovitost i veselost Perczyeva odrazila se je i u njegovoj oporuci koju je sastavio u njemačkom jeziku, a završio je ovako: »Lustig gelebt und selig gestorben. Hat man dem Teufel die Rechnung verdorben!« Perczy ostavio je ženu Tereziju koja je trgovinu stakla sama dalje vodila što se vidi iz oglasa »Agramer Zeitunga« od 24. listopada 1856. Nadalje sina Tonia, koji je kroz 50 godina bio u Beču glavni zastupnik svjetske tvrtke staklene robe »Friedrich Siemens« iz Drezdena. Umro je god. 1928. u 83. godini bez nasljednika, pa je time ime Perczy nestalo. Najstarija kći Luiza udala se je za poznatog zagrebačkog trgovca Ivana Wagnera. Umrla je 1930. u 84. godini. Druga kći Terezija udala se je za trgovca Pavla Anisitsa. Umrla je u Rimu. Treća kći Marija udala se je za Simona Fellnera ministarskog činovnika u Budimpešti. Umrla je u Zagrebu. Najmlađa kći Anka živi u visokoj starosti u Zagrebu kao udova iza nekad poznatog domobranskog pukovnika auditora Julijusa pl. Goriczya,[2] koji je god. 1899. umro u Budimpešti. Gospodja Anka pl. Goriczay imala je dva sina, i to Alfonza, koji je kao savršeni pravnik umro god. 1908., te Julijusa koji je bio državni činovnik. Kao domobranski pučko-ustaški poručnik pade god. 1914. na ratištu u Srbiji. U Zagrebačkim novinama od 21. listopada 1914. nalazi se službena lista gubitaka na ratištu u Srbiji pod broj 23. Među gubitcima mrtvih nalaze se: Goriczay pl. Julijo pučko-ustaški poručnik, Bosanac Ljubomir pučko-ustaški poručnik a po zanimanju katastralni činovnik i Hafner Zlatko pučko-ustaški poručnik i gradski perovođa u Zagrebu. Svi su služili kod 25. pješačke domobranske pukovnije. Ovo smo spomenuli naročito, jer su sva trojica bili u Zagrebu dobro poznati, pa je njihova prerana i tragična smrt bila u Zagrebu iskreno žaljena. Udova Terezija Perczy preudala se je 24. siječnja 1857. za trgovca Dragutina Hutha, koji je staklarsku trgovinu svoje žene nastavio. Terezija Huth umre 1865. Zakopana je na groblju sv. Roka. Mjeseca listopada 1888. prenesena je zajedno sa prvim suprugom Perczyem u arkadu na Mirogoju u grobnicu Perczy—Huth.

IVAN ZASCHE bio je u drugoj polovici prošlog stoljeća zagrebački glasoviti slikar, koji je izradio mnoge portrete uglednih Zagrepčana, a slikao je i religiozne slike. Ovom zgodom donijet ćemo kratak životopis

[2] Goriczay pl. Julio nalazi se u popisu zagrebačkog pučanstva god. 1857. popisan kao đak na stanu u kuriji biskupa Kralja Ivana na Kaptolu broj 130. Prigodom otvorenja hrv. sveučilišta 19. listopada 1874. nalazi se upisan među slušačima IV. tečaja pravnog fakulteta.

tog umjetnika, koji je izašao u »Svijetu« god. 1927. u broju od mjeseca svibnja.

Ivan Zasche rodio se u Českoj u mjestu Jabloncu (Gablenz) god. 1826. kao sin tkalačkog majstora Františeka Zaschea i majke Johanne rođ. Jakel. Zajedno sa braćom Františekom i Josipom došao je zarana u Beč da uči slikarstvo. God. 1846. izlaže sa bratom Františekom u godišnjoj izložbi bečkog umjetničkog društva dva akvarela i jednu uljenu sliku. Brat Josip priklonio se je više minijaturama na slonovoj kosti i porcelanu. Ivan je postao portretista a slikao je i pejsaže. God. 1848. izlaže Ivan u Beču veliku uljenu sliku »Pejsaž sa Koblenca«. God. 1850. došao je na poziv biskupa Haulika u Zagreb, da izradi veliki album litografija sa vidicima perivoja »Jurjaves« (Maksimir). Taj album je štampan 1853. u Beču. Izvorni crteži tog albuma nalaze se pored mnogih ostalih crteža i akvarela u Grafičkoj zbirci kr. sveučilišne biblioteke, kamo su dospjeli iz ostavine revnog sabirača Sabljara Mijata. God. 1852. poslao je svoje slike na londonsku izložbu u Hyde-Parku, pa je dobio počasnu diplomu. God. 1852. šalje ga ban Jelačić sa Šloserom-Klekovinskim i Vukotinovićem u Liku i Hrvatsko primorje gdje je izradio niz vanrednih kostimnih studija i finih pejsaža. Doskora se u Zagrebu istaknuo kao vrstan slikar crkvenih slika. Za kapelicu Milosrdne braće izradio je god. 1856. sliku »Ispovijed češke kraljice Ivane pred sv. Ivanom Nepomukom«. Izradio je mnogo slika za župe u Stenjevcu, Vugrovcu, Brckovljanima, Prozorju, Lovrečini i Pušči. God. 1855. izložio je u Narodnom muzeju sliku koja pokazuje dvije žene iz ogulinskog kraja, kako su umorne od puta sjele na kamen, a u pozadini im je more. Tadanje zagrebačke novine donesoše prama »Gospodarskom Listu« pohvalnu ocjenu tog Zascheovog djela. Apeliraju na imućnike neka bi tog našeg umjetnika poduprli. Ističu da bi si Zasche pribavio zasluga za naš narod, kada bi nastavio slikanje iz narodnog života. Iste novine javljaju da će slika pokojnog književnika Dragutina Rakovca, koju je Zasche započeo, doskora biti gotova (»Narodne novine« i »Agramer Zeitung« od 14. studenoga 1855.). U mjesecu prosincu 1855. prodade Zasche uz umjerenu cijenu sliku »Seljakinja iz ogulinskog kraja« Narodnom muzeju. Ova slika bila je ujedno prvi temelj novijeg ukusa, jer su do dolaska Zascheove slike u Narodnom muzeju bili sabrani isključivo portreti tadanjih hrvatskih zaslužnih muževa i obitelji. »Seljakinje iz ogulinskog kraja« još su i danas izložene u našem Arheološkom muzeju. God. 1859. izradio je po narudžbi Julija Hühna redutu grada Zagreba. Ove slike još se i danas po Zagrebu viđaju.

Povodom smrti hrvatskog bana grofa Josipa Jelačića, koji umre 20. svibnja 1859., održalo je zastupstvo grada Zagreba na 29. svibnja 1859 žalobnu sjednicu na kojoj je zaključilo da se udovici slavnog bana grofici Sofiji Jelačić izrazi sažalnica, te da cijeli magistrat otprati banovo

tijelo do mjesta vječnog počinka u Novim Dvorima. Na istoj sjednici bude zaključeno da se nabavi o gradskom trošku banova slika u uljenim bojama u naravnoj veličini, a slika da se metne u Gradsku vijećnicu, (gdje je i danas izložena). Ova slika bude naručena kod Ivana Zaschea, koji ju je majstorski izradio. Nakon dovršenja slike Zasche moli 28. ožujka 1861. pod brojem 1178, da mu se isplati pogođena zaslužbina. Tim povodom izdan je nalog Gradskoj blagajni 30. travnja 1861., da Zascheu pogođenu svotu isplati. Na žalost su odnosni spisi sa računom među ostalim nevrijednim spisima škartirani. Šteta je da se ti vrijedni dokumenti naše gradske povijesti nisu sačuvali, već su postali žrtvom bespotrebnog uništenja. Gornji podaci o toj isplati pronađeni su u Gradskom primitbenom protokolu.

Prigodom sprovoda bana Jelačića izradio je Zasche na kamenu sliku koja prikazuje sprovod kako od od donjokaptolskih vrata kreće po Jelačićevom trgu prema Ilici. Slika je bila široka 24, a visoka 18 colla. Stajala je 1 for. Izdana je u nakladi litografije Julija Hühna. — Još danas se ta slika može naći u zagrebačkim starim građanskim domovima, a neki su ju čak i bojama izvukli, što dosta kvari njen originalan izgled.

Na 17. rujna 1861. oženio se je Zasche sa Julijom kćerkom savjetnika Mataušeka, koja je bila izvrsna akvarelistica. Sretan taj brak bio je kratkotrajan, jer je Zasche od sušice 1. siječnja 1863. umro u Ilici broj 465 (danas broj 9). Ta kuća je tada bila vlasništvo Josipa Sorga sen., a kasnije došla je u vlasništvo Pravoslavne crkvene općine. Zakopan je na groblju sv. Roka. Zascheova udovica od žalosti pođe u samostan u Würzburg. Kada je Zasche došao u Zagreb živio je najprije u biskupskom dvoru. Zatim je stanovao u Ilici broj 750 u kući Pichlerovoj (sada broj 28), pa u Wernerovoj kući u Ilici broj 746 (sada broj 36), a najposlije u Sorgovoj kući broj 564 (sada broj 9), gdje ga zateče smrt. Zascheovu umjetničku ostavštinu uredio je i procijenio Julio Hühn. Neke slike kupili su biskup Kralj i prebendar Suhin. Crteže i studije kupio je Mijat Sabljar.

God. 1863. pošlo je Narodnom Muzeju za rukom da uz jeftinu cijenu od 100 for. kupi Zascheovu sliku koja prikazuje »Veseo časak iz našeg domaćeg života«. Ova slika isplaćena je dobrovoljnim prinosima, koje je sabrao umirovljeni major Mijat Sabljar.

Udova pokojnog Zaschea, Julija poklonila je odmah nakon muževe smrti Narodnom Muzeju krasnu knjigu u engleskom jeziku, koja sadržaje izvješće o londonskoj slikarskoj izložbi u god. 1852., gdje je, kako smo već spomenuli i Zasche svoje slike izložio.

Spomenut ćemo nekoje njegove još danas postojeće portrete. Aleksandrina grofica Kulmer (1858.), Sidonija Malin-Kayser sa Ivanom i Teodorom

Malinom, Ljudevit pl. Vukotinović (1855.), Julijana pl. Koritić-Mrazovečka (1853.), obiteljski portret Stanković.

Prigodom proslave »Sto godina hrvatske umjetnosti« a »Petdeset godišnjice Strossmayerove galerije«, priređena je izložba slikarskih radova naših starih umjetnika. Izložba je trajala od 25. ožujka do 15. travnja 1934. Među ostalim djelima izložena su tu djela Ivana Zasceha.

Naveli smo da je iz ostavine Ivana Zaschea crteže kupio Mijat Sabljar. Ovo ime je danas u Zagrebu slabo poznato, jer je do sada rijetko spominjano. Ipak Mijat Sabljar ima velikih zasluga kod osnutka našeg Narodnog muzeja. Sam je bio vrlo marljiv sabirač starina i rijetkosti. Veći i najzamašniji dio njegova požrtvovnog rada izvršen je u Zagrebu, pa Sabljar, akoprem po rodu Kordunaš kao dobar hrvatski rodoljub smatra Zagreb središte hrvatske kulture, te u njega poput pčele radilice, unaša sav plod svog dugogodišnjeg rada. Prošle godine navršilo se 70 godina da su ostaci Mijata Sabljara položeni na Rokovom groblju u Zagrebu. Smatramo dužnost da se kod te tihe godišnjice sjetimo tog muža i naše čitatelje upoznamo sa njegovim životom i radom.

MIJAT SABLJAR rodio se 5. svibnja 1790. u Hrvatskoj Dubici. Otac mu Ilija rodio se u Dubici 1757., pa je za rana stupio u vojsku kao prosti vojnik. Naučio je u dubičkoj satniji hrvatski i njemački čitati i pisati, postade satnijskim pisarom, a god. 1797. zastavnikom. Nakon 30-godišnjeg službovanja 1810. za francuske vlade (pod carem Napoleonom) stavi ga maršal Marmont u mirovinu sa čašću austrijskog nadporučnika. Ilija Sabljar bio je oženjen sa Mandom rođenom Šep, pa je imao 12 djece.

Mijat Sabljar svršio je pučku školu u Dubici. Obzirom na vojničke zasluge njegovog oca primiše ga u 9 godini u vojničku akademiju u Wiener-Neustadt. Kao svi graničari tako je i Sabljar imao krasno pismo što mu se je u akademiji osobito priznavalo. Sabljar je i inače bio marljiv i dobar đak, pa je već kao vojni pitomac sastavljao knjižnicu znanstvenih knjiga.

U vojničkoj akademiji sproveo je 10 godina te 1809. izađe kao zastavnik i bude dodijeljen 2. banskoj pukovniji u Karlovac. U to doba bjesnio je rat između Austrije i cara Napoleona. Nakon sklopljenog tako zvanog Češkog mira 1810. vratio se Sabljar u rodno mjesto Dubicu. U to bude Sabljarov bataljun od generala baruna Franje Jelačića (oca bana Jelačića) raspušten poput ostalih hrvatskih bataljuna, koji podpadoše pod francusku vlast.

Mijat Sabljar morade stupiti u francusku vojsku gdje ga u zastavničkoj časti potvrdiše. Dok je služio pod Napoleonom uvijek je bio na turskoj (bosanskoj) granici. Kako je bio vješt u risanju zemljovida bude u vojsci u tu svrhu upotrebljen. Snimio je grad Zrinj sa okolicom, narisao je zemljovide 1. i 2. banske pukovnije, opisao je sve kordunaške čardake

i još mnogo toga. God. 1811. povišen je u francuskoj vojsci na čast sous-lietenenta. Na 23. kolovoza 1813. vrati se njegov bataljun natrag pod austrijskog cara Franju I., ali mu tu dadoše samo prijašnju zastavničku čast. Bude određen u Italiju gdje se je morao boriti sa svojim dotadanjim gospodarima Francuzima. Tu postade poručnikom i bude premješten u Dalmaciju, koju je gotovo svu proputovao i stekao mnogo znanja o starinama i znamenitostima Dalmacije. God. 1821. vratio se kući pa ga namjestiše kod vojničkog graditeljstva u Glini. God. 1824. položi u Zagrebu ispit i postane 1827. graditeljskim kapetanom Imenovao ga je tadanji hrvatski ban grof Gjulaj. U svom novom zanimanju sakupio je zbirku raznih vrsti kamenja, zemlje, pjeska, ruda i drva. Sabljar je sakupljenim predmetima davao i hrvatska imena. Sabrao je veliku zbirku raznog šumskog stablja, koju je poklonio Narodnom muzeju u Zagrebu, ali toj zbirci nema ni traga. Kako je morao razne nađene stare predmete sakupljati i šiljati u Beč, to mu jednom veći dio takovih predmeta kao bezvrijedne vratiše. Taj je postupak Sabljara razljutio i on odluči da sakuplja vlastitu zbirku, a ne za tuđince. Skupio je oko 3000 komada raznih starih stvari, a sve pokloni našem Narodnom muzeju.

God. 1840. bude stavljen u mir sa čašću majora. Sada je Sabljar započeo svoje domoljubno znamenito djelovanje.. Kada se pojavi Gajev domoljubni zanos, eto Mijata Sabljara gdje god. 1840. dolazi u Zagreb. Tu se združi sa Dragutinom Rakovcem, tada revnim tajnikom Gospodarskog društva, pa mu u svim poslovima bude gotovo desna ruka. Što bi praktični Rakovac zamislio eto Sabljar to pretvara u djelo. U to se doba počelo ako i tiho razgovarati o osnutku narodnog muzeja, o kojem je već 1736. progovorila domorodna županija Varaždinska, pa je o tom donesen u zemaljskom saboru zakonski članak XV. Sabljar priređivaše u tihoj radnji temelje ove naše tako važne kulturne institucije. Cijelo ono doba od 1841. do 1843. putovaše Sabljar po okolici zagrebačkoj od kuda bi se vraćao natovaren rudama, kamenjem i ostalim starinama. God. 1843. opisa Sabljar za Ilirsku čitaonicu preko 600 komada raznih novaca koji su bili sa raznih strana poklonjeni. Kako su onda hrvatski rodoljubi rado poklanjali razne predmete za naš Narodni muzej eto Sabljara koji se čistom ljubavlju za narodni napredak, dakako besplatno, svim marom baci na rad, da poklonjene predmete pregleda, da ih opiše i imenuje hrvatskim imenom i da ih zatim sredi za Muzej.

U svojoj čežnji za radom dade se Sabljar na putovanje. Proputovao je cijelo Hrvatsko Primorje, Istru i druge krajeve. Upoznao se sa grofom Nugentom koji je imao znamenitu zbirku prirodnih starina na Trsatskom gradu. Toj zbirci za volju preseli se sasvim na Trsat te postade čuvarom i nadzornikom Nugentovih stvari i građevina. Na Trsatu osta do 1849., a

od tuda odputuje u Dalmaciju da traži starine za naš Muzej. God. 1850. vrati se u Zagreb.

Nakon nagle smrti revnog tajnika i čuvara Narodnog muzeja Dragutina Rakovca,[3] izabra Gospodarsko društvo za tajnika dra. Praunspergera, a kasnije Lj. Vukotinovića. U muzeju osta Sabljar. Kako tadanja absolutistička vlada nije za Muzej ništa marila, zavisio je njegov opstanak o narodnim darovima. Gospodarsko društvo vršilo je čuvanje muzeja, a kako se Sabljar sa društvenim tajnikom Vukotinovićem nije dobro slagao, muzej je trpio štetu. Koncem god. 1855. Sabljar ostavi muzej. To je bio velik manjak za napredak muzeja. Iz izvještaja sjednice »Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva« od 5. rujna 1855. vidi se, da su između Sabljara i nekih odbornika morale nastupiti veće suprotnosti. Sabljar je odlučio otići iz Zagreba, a ključeve prizemnih soba, gdje su se zbirke nalazile htio je predati historičaru Ivanu Kukuljeviću, a ne društvenom odboru. Gospodarsko društvo nalazilo se je god. 1855. u Narodnom domu u Opatičkoj ulici, (danas se u toj kući nalazi Stol sedmorice). Kako je Gospodarsko društvo preuzelo upravu Narodnog muzeja, to je njegov odbor tražio ključeve muzealnih soba. Uslijed toga navedena sjednica zaključi, da Sabljar preda ključeve društvenom poslovođi Josipu Čačkoviću ili nadzorniku muzeja Vukotinoviću, dapače bili su predviđeni »svrsishodni koraci«, u koliko se Sabljar zaključku odbora ne bi odazvao.

Na sjednici Gospodarskog društva 25. rujna 1855. izvješćuje predsjednik Ivan pl. Kukuljević, da je društveni odbornik i blagajnik Mijat Sabljar svoja društvena zvanja ostavio i iz Zagreba odselio. Tom zgodom Kukuljević sa žalošću konstatira da je odlaskom Sabljarovim Narodni muzej izgubio jednog najzaslužnijeg muža. Ističe da je Sabljar tom Narodnom zavodu žrtvovao sve duševne i tjelesne sile. Izrazuje mu u ime društva srdačnu hvalu.

Na mjesto Mijata Sabljara i njegova brata Vinka Sabljara, kapetana u miru, koji je isto bio član odbora Gospodarskog društva, pa je povodom bratovog odlaska iz odbora istupio, budu u odbor izabrani dr. Konrad Šuflaj odvjetnik i Petar Zoričić učitelj na zagrebačkoj realki.

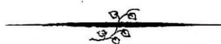
God. 1862. vrati se Sabljar natrag u Muzej, pozvan od domaće vlade da ga čuva i uređuje. Sabljar se svim marom primi posla i na 23. studena 1862. sazivlje konferenciju vještaka, a ponajviše profesora, u svrhu da se osnuju razni stručni odbori. Osnovani su odbori: za starine, prirodoslovni, knjižničarski i slikarsko-umjetnički u kojem je surađivao slikar Ivan Zasche. Ovi odbori imali su dužnost da muzealne predmete, kao i knjižnicu, sistematično urede i načine inventar. Međutim Sabljar na žalost

[3]) Dragutin Rakovac umro je 22. studenog 1854., zakopan je bio na groblju Sv. Petra. God. 1885. bude sa ostalima preporoditeljima prenešen u tako zvanu Ilirsku arkadu.

nije se mogao više toliko Muzeju posvećivati, jer ga u tom spriječi bolest. Morao se je liječiti polazeći u toplice. Nakon dugotrajnog bolovanja stiže ga 21. prosinca 1865. nemila smrt.

Ime Mijata Sabljara bit će uz ime Dragutina Rakovca upisano zlatnim slovima za požrtvovan rad na našem kulturnom polju u prvoj dobi hrvatskog preporoda. Kao stari pošten graničarski vojnik bio je Sabljar isto tako neslomiv u svom domorodnom mišljenju. Požrtvovnim radom dokazao je ljubav prema svom Hrvatskom narodu. Od svoje male mirovine odkidao je i nabavljao razne zbirke, koje je poklonio našem Narodnom muzeju u Sveučilišnoj grafičkoj zbirci.

Na sam badnjak zakopan je Sabljar na groblju sv. Roka. Sprovodu prisustvovalo je mnogo domorodnog općinstva. Počast je odao cijeli bataljun vojnika uz glazbu, osam pravnika u svečanoj odori sa golim sabljama pratili su mrtvačka kola. Kod kuće pokojnika u Mletačkoj ulici odpjevalo je društvo »Kolo« tužaljku, a vojnici tri puta ispališe puške. Jedan katolički svećenik tuži se u »Pozoru« od 28. prosinca 1865. da i ako je za kršćanski pogreb dostao jedan svećenik, da je ipak trebalo da jednog tako požrtvovnog domorodca prate tri svećenika. Nezna se da li će se služiti zadušnice i hoće li mu tko okititi grob, onome, koji je sa toliko ljubavi kitio naš Narodni muzej. (Zadušnice su se međutim održale u crkvi Sv. Marka).

Spectator:

Šetnje gradom dokonog purgera

(Nastavak)

25. Sudbina kipa Sv. Jurja.

Tu treba razlikovati dvoje, jedno je stari t. zv. tutijin (cinkguss) odljevak, a drugo novi, brončani, koji stoji danas ispred negdašnje trgovinske komore.

a) U pogledu starog egzemplara: Pred tri godine održana je anketa pod br. 51.357. XIII. od 1933., gdje se zapravo radilo o tome, da se napokon nadje neka upotreba za stari cinčani odljev Sv. Jurja, koji je već decenijama snivao snom pravednika na gradskom majuru, pa im je valjda prigodom pospremanja smetao te nastalo pitanje: kud s njim? Bilo je palo više različitih predloga, od kojih je konačno usvojen jedan, po našem mišljenju neispravan, a to je, da ga se dade, t. j. NATRAG DADE nasljedniku onog istog Nadbiskupa (Haulika), koji ga je svojedobno poklonio bio gradu! Taj bi sad obnovljeni i restaurirani kip imao da bude postavljen ništa manje nego: u katedralu, uz zid južnog zvonika! Premda su mu umjetničke kvalitete znatne, ipak on nije crkveno shvaćen, nije u stilu crkvene konografije, a nema po tradiciji nužni ni aureol. Komponovan je po Fernkornu za NIŠU, te i u Beču stoji original (u palači Montenuovo) u NIŠI. Ako dakle kip taj nije po kiparu Žanu već »reštauriran«, najbolje bi bilo da ga se pusti u miru, ili pokloni kojem provincijskom gradu savske banovine, koji bi se obvezao da će ga uspostaviti, te na javnom mjestu postaviti. Napokon nije ukusno da jedan te isti kip imade grad Zagreb na dva razna mjesta u crkvi i vani!

b) Brončani kip. Prvi se kip seli 4 puta. Iz Maksimirskog ulaza na zeleni trokutić kod »Kamenitih vratiju«, zatim na Strossmayerov trg, pa u Majur. Uzmimo da je ovaj na Aleksandrovom trgu nastavak i teoretski isti kip, onda se on baš sada nalazi napokon na najlošijom mjestu od svih dosele. Sred one buke, tulenja auta, zvonjenja tramvaja itd., niti ima mjesta, ni prilike udubiti se u pogled jedne umjetnine, jer se za to hoće i mira i sabranosti. Sv. Juraj imade da se premjesti. Kamo? Ili na Perivoj Srpanjskih žrtava kraj istoimene kapelice uz zid, ili u jednu NIŠU sjevernog dijela Nadbiskupije, čija bi pozadina dala kipu reljef. Time bi posjetnici i gledaoci kipa ujedno bili prinukani, da vide prezbiterij crkve sa pogledom na tornjeve, koji je upravo odatle interesantan i malo poznat. Jedna bi opet mogućnost bila, — (ako Radićev privremeni kip dodje u Petrinju, a tako se dvorište oslobodi), — da se onda Juraj smjesti u onu nišu u ćošku vrta nekoć Vranicanija, gdje je ona »neobičnom lovinom« nazvana grupa od ribara i morske nixe. Sve su ovo bolja i podesnija mjesta za Jureka nego li današnji prometni trg (Verkehrsplatz).

Mišljenja smo: Stari cinkov kip ne spada zbog svog svjetovnog karaktera i svoje burne, nelijepe prošlosti, nikako u crkvu, a NOVI, brončani odlijevak spada odanle gdje sad stoji tako rdjavo, premješten na jedno mjesto po mogućnosti sa nišom, jer imade izrazito frontalno obilježje i komponovan je tako.

26. Izmedju kuća br. 37 i 41 u Tkalčićevoj ulici nalazi se jedan pust prostor, koji nagrdjuje svu okolinu. Tamo se skuplja različita klatež, sanjkaju se dječaci, kopaju grabe, odbacuje se koješta. Primjenom § 23. gradjevinskog zakona moglo bi se vlasnike kat. čest. br. 261 odnosno 260 prisiliti da svoja gradilišta pristojno ograde. Parcela 260 spada pod Radićevu ulicu br. 36, a ona 261 pod istu ulicu br. 38. Kad bi se ogradila ta pusta zemljišta, nebi se odanle ni oni jadni, ruševni kućerci tako jako isticali. Tako i »ograda« (sit venia verbo), parcele br. 262, spadajuće k Radićevoj ulici br. 40, zbijena onako po baraberski iz kojekakovih otpadaka od kištra, starih daščica

različite provenijence i boje, izgleda upravo očajno. Vidjeli smo kako su neki stranci (Poljaci) snimali ovaj ciganski predjel: valjda k a o k u r i j o z u m!

27. Javne stube. Već smo govorili o Mlinskim stubama i njihovoj obnovi, rekonstrukciji. Imamo i Zakmardijeve stube, najdonji dio uvijek zaudara po zahodima i smeću. Becićeve stube su započete, vrlo lijepo, (skoro možda i previše fino!), ali su odjednom zapele. Da.

28. G r i č. Jedna od onih lijepih, starih platana morala je uginuti uslijed nespretnog usidrenja željezne radio-antene (bivše vojne stanice). Tamo je sada žestoko sunce, pa bi bilo lijepo da se nešto zasadi. Isto tako nije lijepo ono pusto preddvorje kod apelacionog suda, iliti s t a r e r e a l k e. Tamo bi se već mogla tratina posijati ili možda malo niskog cvijeća? Drvored u Bogovićevoj ulici južno od palače Praštedione, gdje je »šparan« prostor za drveće, trebalo bi zasaditi. Ako je ikako moguće: n e opet one vječite i dosadne javore, kojima nas, molimo, poštedite, jer su nam se popeli navrh glave! Imade: lipâ, kestena, akacija itd. U Trenkovoj ulici fali po koje stablo.

29. Napuštanjem zvijezdarnice iza smrti pok. prof. Kučere ona je nakaradna nadogradnja na »Popov turen« postala i praktički izlišnom. Treba uspostaviti krov sa buzdovanom, jednako kao Kamenita vrata što imadu. Slika o tom, kako je izgledao, imade naš prof. Sabo dosta, pa će on rado Gradu dati sva potrebna uputstva. Što je nagrdjeno, treba ispraviti, i akoprem je onaj momenat, kad je valjalo improvizirati zvijezdarnicu, možda i bilo nužno zlo. Ali sada nije.

30. Vramčevu ulicu treba spojiti sa Novakovom. Tu se radi o nekoliko desetaka metara. Spoj Medicinske klinike sa centrom grada bio bi mnogo olakšan, što može i kod nenadanih n e z g o d a biti od zamašaja, radi dobitka na vremenu.

31. Uvala izmedju Vramčeve i Vinkovićeve ulice pruža jadnu sliku i primjer kako ne valja na »štiklece« raditi. Svaki se brijeg sasma samostalno regulirao i parcelirao ne vodeći računa o onom što je do njeg. Sad se nastoji opet kako-tako spojiti i skeljiti ta dva izgradjena brežuljka. Ali ovako kao što je sad, ne bi smjelo da ostane. Projektirane su na mjestu sadanjeg od dasaka zbitog provizorija stepenice, vodeće prema Fakultetu, nu sve to je kanda zaspalo, premda je plan bio za tamo vladajuće prilike sasma zgodan a i lijepo zamišljen. Čujemo da su neki od susjeda stavili žalbe protiv te regulacije. Zašto?

32. Dio poprečne dolinice lijevo od Vončinine ulice rabi se po Kliničkoj bolnici za smetište, šireći time ljeti a i u svako doba godine strašan zadah. To je sve prvo no h i g i j e n s k i, pa bi trebalo, kad se već ono hoće da nasipava, isključiti krpe, vatu i materijal koji trune! Onaj »ulaz«, t. j. 2 stupa od betona a bez kapije, prema Veberovoj ulici trebalo bi maknuti. Ovako se ne može pješački hodnik da rabi, pa je zato i vječito korovom zarasao.

30. Južno od Sokolskog bivšeg ljetnog vježbališta nalazi se poljana, prazna, od koje jedan dio, po prilici četvrt, služi kao živežni trg. Preostali dio pruža sliku pustoši posred grada, pokraj Fizikalno-hemijskog Instituta Univerziteta. Zimi je to jezero, puno bljuzgavog, vodenog snijega. Po koje stablo, preostalo bogzna otkada, kunja tamo. Što će biti s tim prostorom? Trebalo bi ga izgraditi. Slično zjapi ono gradilište na Aleksandrovom trgu, ugao Deželićeve. To je bilo vlasništvo predratnog Ofic. Doma, pa je to mislimo i danas zagrebačkog garnizona. Ne bi li se tu moglo nešto potaknuti da ili oni grade, ili da prodadu kome tko bi doista gradio?

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Vodnikova 10. — Uredništvo i uprava Jelačićev trg 6. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska c. 47.